

Anssi Niskanen ja Pentti Hyttinen

Metsäsektorin työllisyys valuu Euroopan reunoilta keskelle

Maaseutualueiden luokittelu

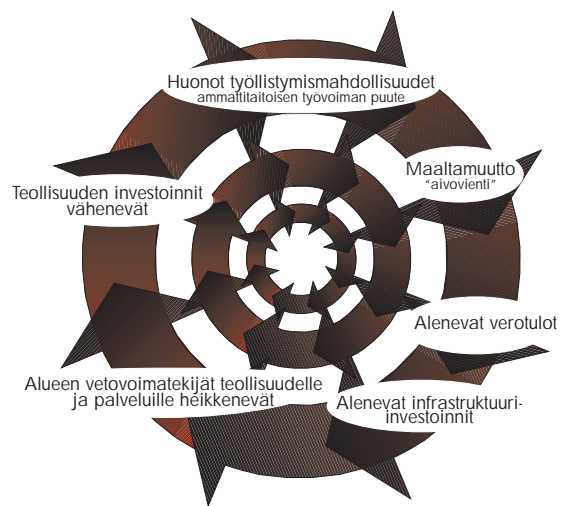
Maaseutu voidaan OECD:n määritelmän mukaan luokitella elinvoimaisuudeltaan kolmeen vyöhykkeeseen: syrjäiset alueet, välialueet ja taloudellisesti integroituneet alueet. Syrjäisten alueiden tunnuspiirteitä ovat maataloudelle epäedulliset luonnonolosuhteet ja alhainen väestötiheys sekä alueiden sijainnista aiheutuvat korkeat kuljetus- ja infrastruktuurikustannukset. Suomessa syrjäisiksi luokiteltavia alueita ovat lähinnä Lappi sekä osia Pohjois-Karjalan ja Kainuun maakunnista.

Välialueille on tunnusomaista maataloustuotannon suuri historiallinen merkitys. Nykyisin taloudellinen kehitys on näillä alueilla hidasta, eikä maataloudesta vapautuvaa työvoimaa pystytä työllistämään riittävästi muilla keinoin. Suomessa välialueiksi luokiteltavia alueita ovat paitsi valtaosa Kainuusta sekä Itä- ja Keski-Suomen maaseudusta, myös osia Hämeestä, Etelä, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaasta, sekä Etelä-Suomen maaseudusta.

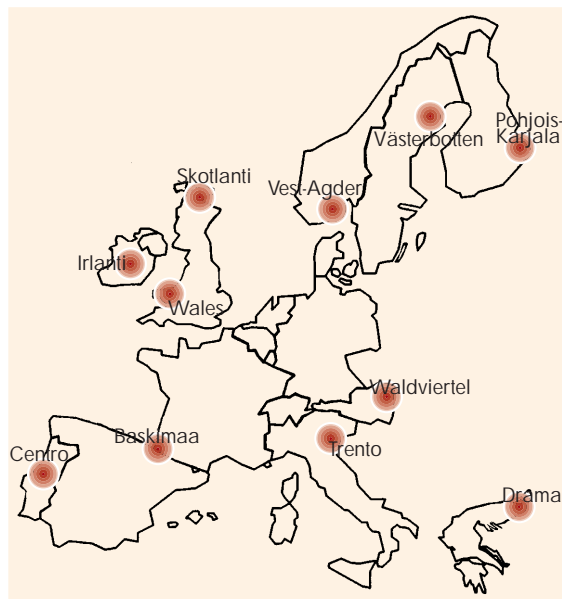
Taloudellisesti integroituneet alueet poikkeavat edellisistä siten, että taloudellinen kehitys on – huolimatta alueen maaseutumaisista piirteistä – selvästi itsenäisempää. Näillä alueilla tuotanto- ja palvelusektorit ovat selvästi kehittyneempiä. Toimivat kuljetus- ja tiedonsiirtomenetelmät tukevat alueen kehitystä. Suomessa taloudellisesti integroituneiksi luokiteltavia alueita ovat tyypillisimmillään ne rannikon ja Etelä-Suomen kunnat, joissa palvelut ja maatalouden ulkopuolinen tuotantotoiminta toimivat talouskehityksen vetureina.

Aluekehityksen kannalta suurimmat ongelmat ovat syrjäisillä alueilla ja välialueilla, missä pelkätään peruspalveluiden tarjoaminen ja infrastruktuurin ylläpito käyvät usein ylivoimaisiksi. Syrjäiset alueet ovat joutuneet taantumisen noidankehään, jossa ansaintamahdollisuuksien puuttuminen on joutanut korkeaan työttömyyteen ja edelleen työikäisen väestön poismuuttoon. Heikko yleinen taloudellinen tilanne ja paikallisen kysynnän puute eivät rohkaise uusia investointeja alueelle (kuva 1).

Välialueilla asteittaisen taantumisen käynnistävänä tekijänä on usein se, ettei kyetä luomaan maataloutta korvaavaa tuotanto- ja palvelutoimintaa. Alueen ulkopuolelta tuleville yrittäjille ja yrityksil-



Kuva 1. Taantuvan kehityksen noidankehä.



Kuva 2. FORWARD-tutkimushankkeeseen kuuluvat alueet.

le esteenä alueelle sijoittumisessa ovat erityisesti markkinoiden etäisyys ja siitä aiheutuvat korkeat kuljetuskustannukset sekä ammattitaitoisen työvoiman saatavuus. Tieto- ja kuljetustekniikan sekä logistiikan kehittyminen erityisesti 1980- ja 1990-luvuilla ovat teoriassa kaventaneet tätä kaupunkien ja maaseudun välistä eroa, mutta käytännössä kehitys on kulkenut toiseen suuntaan.

Metsäsektorin työllisyysmahdollisuuksia tutkitaan

Metsätalouden, puunjalostuksen ja laajemmin koko metsävaroihin perustuvan tuotanto- ja palvelutoiminnan on toivottu korvaavan maaseutualueilla maatalouden heikentyneitä toimintaedellytyksiä. Metsäsektorin tulo- ja työllisyysvaikutusten tutkimista on vaikeuttanut se, ettei vertailukelpoista tilastotietoa tämän hetken tilanteesta ole ollut saatavilla. Seikkaperäisempään analyysiin siitä, kuinka metsätalous ja puunjalostus sekä metsän erilaisten käyttömuotojen yhdistelmät voivat parantaa työllisyyttä päästäänkin vasta sen jälkeen, kun on saatu parempi käsitys vallitsevasta tilanteesta.

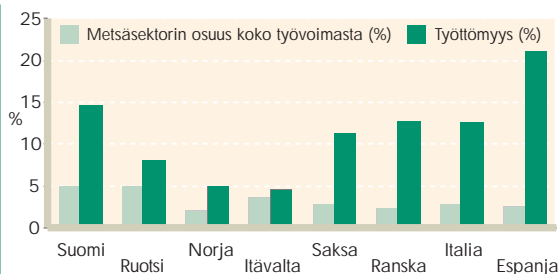
Suomessa metsiin perustuvaa työllisyyttä on tutkittu mm. Metsäntutkimuslaitoksessa ja Euroopan metsäinstituutissa, missä käynnistyi heinäkuussa 1995 metsäsektorin tulo- ja työllisyysvaikutuksia kartoittava hanke (FORWARD, Forest Resources for Work Opportunities and Regional Development). Kyseinen hanke perustuu yhdentoista Euroopan reuna-alueen vertailevaan analyysiin. Suomesta mukana on Pohjois-Karjalan maakunta (kuva 2).

Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa kartoitettiin tutkimusalueiden metsäsektorin nykytila ja kehitysmahdollisuudet. Kultakin tutkimusalueelta koottiin perustiedot metsävaroista, metsäteollisuudesta ja metsään liittyvistä muista yritysmuodoista. Lisäksi selvitettiin metsäsektorin historiaa, metsien käyttöön vaikuttavia tekijöitä, metsään liittyvää taitotietoa sekä alueille tyypillisiä metsäsektorin vahvuuksia, ongelmia ja kehittymisen edellytyksiä. Toisessa vaiheessa metsäsektorin menestystekijöitä analysoidessa koottuja perustietoja tarkastellaan yleisten aluekehityksen teorioiden viitekehyksessä. Tässä artikkelissa esitettävät luvut perustuvat kyseisessä hankkeessa kerättyihin tietoihin.

Työttömyys edelleen Euroopan avainongelma

Huolimatta viimeaikaisesta nopeasta talouskasvusta, 1990-luvun alun laman seurauksena työttömyys on edelleen Länsi-Euroopan kansantalouksien suurin yksittäinen ongelma. Työttömyys on korkeinta Espanjassa, Italian eteläisissä maakunnissa, Irlannissa, entisen Itä-Saksan alueella sekä Itä- ja Pohjois-Suomessa. Näillä alueilla keskimääräinen työttömyys on yli 15 % kokonaistyövoimasta. Työttömyys on ollut ongelmallista erityisesti perinteisillä teollisuusaloilla ja alkutuotannossa.

Metsät työllistävät suhteellisesti eniten ihmisiä Euroopan reuna-alueilla. Metsäsektorin osuus kokonaistyövoimasta vaihtelee Länsi-Euroopan metsäisimmässä maissa kahden ja viiden prosentin välillä. Esimerkiksi Ranskassa, missä kokonaistyöttömyys vuonna 1997 oli yli 12 %, noin 2,5 % työvoimasta työskentelee metsäsektorilla. Suomessa metsäsektori työllistää noin 5 % kokonaistyövoimasta (kuva 3).



Kuva 3. Metsäsektorin suhteellinen osuus työvoimasta (1995) ja kokonaistyöttömyysaste (UN/ECE:n tilastojen mukaan 1997) metsäpinta-alaltaan suurimmissa Länsi-Euroopan maissa.

Metsäsektorin työpaikat Euroopassa

Euroopan maiden vertailussa metsäsektori työllistää ihmisiä eniten Saksassa, missä noin miljoona ihmistä työskentelee metsätaloudessa tai metsäteollisuudessa. Metsävarojen ja metsäteollisuuden määrä ei sinänsä riitä selittämään Saksan korkeaa työllisyyttä. Osasyynä ovat metsätaloudessa vaikeat puunkasvatus- ja korjuuolosuhteet sekä metsäteollisuudessa vähemmän automatisoitu tuotantoteknologia verrattuna esimerkiksi Pohjoismaiden metsäteollisuuteen. Työllistämisen kannalta ikävä tosiasia on, että työvoimaintensiivisyys on usein haitallista kilpailukyvyille.

Saksan ohella muita EU-maita joissa metsäsektori on merkittävä työllistäjä ovat: Ranska (566 000 henkilötyövuotta), Espanja (313 000), Ruotsi (193 000), Itävalta (132 000), Portugali (123 000) ja Suomi (102 000).

Koko Euroopassa metsätalous työllistää suoraan noin 400 000 ja metsäteollisuus 3,2 miljoonaa henkilöä. Vaikka lukujen vertailtavuutta vaikeuttaa erityisesti metsätalouden työvoiman tilastoinnin puutteellisuus, on koko metsäsektorin suora työllisyysvaikutus suuruusluokaltaan noin 3,6 miljoonaa henkilötyövuotta. Metsäklusterin, eli metsätalouden ja metsäteollisuuden sekä niihin kiinteästi sidoksissa olevien yritysten muodostaman ryppään työllisyysvaikutus on tätä huomattavasti suurempi, arviolta noin 7 miljoonaa henkilötyövuotta.

Edellä mainittujen työllisyysarvioiden ulkopuolelle jää huomattava osa kaikkiaan noin 12 miljoonan eurooppalaisen metsänomistajan omasta työpanok-

sesta metsätaloudessa ja pienimuotoisessa puun jatkojalostuksessa. Metsänomistajien oman työn merkitys ja metsiin liittyvät tulonansaitsemahdollisuudet ovat kuitenkin usein ratkaisevia metsätilojen ja metsätaloutta sivuelinkeinona harjoittavien maatilojen elinkelpoisuudelle. Metsistä saatavat passiiviset tulot, esimerkiksi puunmyynti- ja vuokratulot, mahdollistavat monille maaseudulla asumisen vaikka ne eivät tuokaan omistajalle työllisyyttä.

Maaseutualueiden kehityksen vaihtoehdot ja mahdollisuudet

Maaseudun kehityksessä on perinteisesti korostettu alkutuotannon ja siihen nojautuvan jatkojalostuksen merkitystä. Keskeistä on ollut alueille tyypillisten tuotantomahdollisuuksien hyödyntäminen ja tuotannossa erikoistuminen. Alkutuotannon ja jatkojalostuksen rinnalle on viime aikoina noussut palveluiden ja palvelusektorin toimintaedellytysten parantaminen (taulukko 1).

Avaintermi tuotteiden ja palveluiden kehittämisessä on innovatiivisuus. On etsittävä uusia kytkentöjä urbaanin kulutuskysynnän ja maaseudun tarjontamahdollisuuksien välille. Maaseututuotteiden ja -palvelujen kysynnän uskotaan kasvavan erityisesti kaupungistumisen, vapaa-ajan ja kulutusmahdollisuuksien lisääntyessä. Myös maaseudun kulttuurillisen merkityksen korostuminen tulevaisuudessa lisää palveluelinkeinojen mahdollisuuksia.

Maaseudun kehitys näyttää olevan jakautumassa artikkelin alussa esitetyn maaseutuluokituksen mukaisesti vyöhykkeittäin. Massatuotantoon perustuva suurteollisuus hakeutuu entistä lähemmäksi markkinoita ja kuluttajia, joten se tarjoaa työmahdollisuuksia lähinnä vain integroituneille alueille. Syrjäisillä alueilla metsäsektorin työpaikat perustuvat lähinnä tuotantoketjun alkupäähän eli metsätalouteen, pienimuotoiseen puun jatkojalostukseen, metsän muiden tuotteiden hyödyntämiseen ja erilaisten metsävaroihin liittyvien palvelutoimintojen kehittämiseen.

Välialueilla metsäsektorin työpaikat perustuvat tuotantoketjun seuraaviin vaiheisiin. Alkuvaiheessa maataloudesta vapautuvan työvoiman ja resursien käyttö metsätaloudessa ja puun jatkojalostuksessa ovat etusijalla työllistymisessä. Metsäteolli-

Taulukko 1. Maaseudun ja metsäsektorin kehitystavoitteet Euroopassa.

Maaseudun kehitystavoitteet

- a) Tuotanto-orientoituneet tavoitteet
- * alkutuotannon lisääminen
 - * maataloustuotannon ympäristöhaittojen vähentäminen
 - * maaseudun yritystoiminnan elvyttäminen
 - * tuote-innovaatioiden synnyttäminen
 - * sosiaalisten suhteiden kehittäminen
 - * infrastruktuurin kehittäminen
- b) Palveluorientoituneet tavoitteet
- * maaseudun vetovoimaisuuden lisääminen
 - * virkistyspalveluiden ja turismin kehittäminen
 - * maaseudun kulttuuriarvojen vahvistaminen
 - * maaseudun paikallisten ja globaalien ympäristöarvojen korostaminen
 - * maaseutuympäristön arvostuksen kehittäminen

Metsätalouden kehitystavoitteet

- a) Tuotanto-orientoituneet tavoitteet
- * metsien kestävä puuntuotannon hyödyntäminen
 - * metsän ei-puuaineisten tuotteiden käytön lisääminen
 - * puun energiakäytön lisääminen
 - * paikallisen puunjalostuksen kehittäminen
 - * työvoiman tehokkuuden lisääminen
 - * markkinoinnin ja kuljetuksen tehostaminen
 - * alueelle tyypillisten tuotantomahdollisuuksien kehittäminen
 - * erikoistuminen ja keskittyminen tuotannossa
- b) Palveluorientoituneet tavoitteet
- * metsien virkistysarvojen parantaminen
 - * maisemanhoito
 - * metsien suojelutoimintojen parantaminen
 - * positiivisten vesistö- ja ilmastovaikutusten hyödyntäminen
 - * maatalouden ja metsätalouden yhdistäminen (nk. agroforestry)

suudessa, missä massatuotantoon perustuvan puunjalostusteollisuuden rinnalle on mahdollista luoda korkeaan jalostukseen ja asiakaslähtöisyyteen perustuvaa tuotantoa, pienillä ja keskisuurilla tuotantolaitoksilla on hyvät mahdollisuudet menestyä kansainvälisessä kilpailussa erikoistumisen, yhteistyön ja keskittymisen avulla.

Metsäsektorin tutkimus- ja kehitystoiminnassa on perinteisesti keskitytty raaka-aineen määrällisen tuotannon tehostamiseen ja jalostustoiminnan kustannustehokkuuteen. Työllisyysvaikutusten kannalta olennaista olisi keskittyä ennen muuta pienen ja keskisuuren yritystoiminnan kehittämisenäkökohtiin. Raaka-aineen määrällisten tavoitteiden ohella tulisi aiempaa enemmän kiinnittää huomiota arvonnäkökohtien tuottamiseen.

Kirjallisuutta

- Huillet, C. & Long, R. 1992. Policy issues in rural development. *The OECD OBSERVER* 178: 32–35.
- Hyttinen, P. 1992. Toimintojen optimaalisuus runsas- metsäisissä maatilayrityksissä. Joensuun yliopiston luonnontieteellisiä julkaisuja 25. 177 s.
- , Ottitsch, A. & Pelli, P. 1998. Forest related resources, industries, services and know-how in the border regions of the European Union. *European Forest Institute. Manuscript.* 251 s.

—, Albani, M., Niskanen, A. Ottitsch, A. & Pelli, P. 1998. Employment in forest sector. Teoksessa: Koch, N.E. & Rasmussen, J.N. (toim.). 1998. *Forestry in the context of rural development: Final report of COST Action E3.* Danish Forest and Landscape Research Institute. s. 237–243.

Koch, N.E. & Rasmussen, J.N. (toim.). 1998. *Forestry in the context of rural development: Final report of COST Action E3.* Danish Forest and Landscape Research Institute. 243 s.

Laine, P. 1998. Metsäklusteri on merkittävä mutta tuntematon Euroopassa. *Kauppalehti* 17. Elokuuta 1998.

Petäjäistö, L., Elovirta, P. & Selby, A. 1997. Metsäsektorin rakenne ja työllisyys Suomessa, Itävallassa ja Iso-Britanniassa. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 628. 51 s.

UN/ECE. 1998. *Statistical yearbook: Trends in Europe and North America.*

Wiersum, F. 1998. The role of forestry in rural development – regional variations. Teoksessa: Koch, N.E. & Rasmussen, J.N. (toim.). 1998. *Forestry in the context of rural development: Final report of COST Action E3.* Danish Forest and Landscape Research Institute. s. 21–30.

■ MMT Anssi Niskanen toimii tutkijana Euroopan metsäinstituuissa Joensuussa ja MMT Pentti Hyttinen on toimivapaalla Pohjois-Karjalan metsäkeskuksen johtajan tehtävästä ja työskentelee metsäasiantuntijana Euroopan Komissiossa Brysselissä.